

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

โรคเรื้อน (Leprosy) เป็นโรคติดต่อที่มีความสัมพันธ์โดยตรงกับฐานะทางเศรษฐกิจ ผู้ป่วยโรคเรื้อนส่วนใหญ่มักจะเป็นกลุ่มผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ดี อาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมที่แออัด จึงทำให้มีความเสี่ยงต่อการสัมผัสโรคสูง ปัจจัยสำคัญที่ทำให้โรคเรื้อนถูกจำกัดอยู่ในอันดับต้นๆ ของโรคติดต่อที่ยังเป็นปัญหาทางด้านสาธารณสุขของประเทศไทยในปัจจุบันน่าจะมาจากปัจจัยสำคัญ 2 ประการ คือ

(1) แม้ว่าอัตราการป่วยด้วยโรคเรื้อน/1,000 ประชากร โดยเฉลี่ยมีแนวโน้มลดลง จาก 0.8 รายต่อประชากรพันคนในปี 2528 เหลือเพียง 0.41 รายต่อประชากรพันคนในปี 2531 (กระทรวงสาธารณสุข, กองแผนงานสาธารณสุข, 2535) แต่ในบางพื้นที่ก็ยังพบว่ามีอัตราความชุกของโรคสูง โดยเฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งมีอัตราความชุกของโรคเท่ากับ 2.02 รายต่อประชากรหมื่นคน ภาคกลางเท่ากับ 0.98 รายต่อประชากรหมื่นคน ภาคเหนือเท่ากับ 1.13 รายต่อประชากรหมื่นคน และภาคใต้เท่ากับ 1.54 รายต่อประชากรหมื่นคน ในขณะที่อัตราความชุกของโรคเรื้อนรวมทั้งประเทศเท่ากับ 1.445 รายต่อประชากรหมื่นคน ในปี 2534 (ประชากรเมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2534 เท่ากับ 56,661,966 คน) (กระทรวงสาธารณสุข, กรมควบคุมโรคติดต่อ, กองโรคเรื้อน, 2534)

(2) อัตราการเกิดความพิการอย่างถาวรของอวัยวะ เช่น มือ เท้า หรือดวงตา จนจำเป็นต้องได้รับการผ่าตัด เพื่อแก้ไขความพิการที่เกิดขึ้น บางรายก็สามารถช่วยเหลือให้กลับมามีชีวิตทำงานได้ต่อไปแม้จะไม่ปกติเหมือนเดิมถ้าความพิการนั้นอยู่ในขั้นรุนแรง แต่ก็มืออยู่บ่อยครั้งที่การผ่าตัดแก้ไขเป็นเพียงการช่วยเหลือเพื่อปกปิดความพิการเท่านั้น อย่างไรก็ตามก็ตีแนวโน้มของการผ่าตัดดังกล่าวกลับเพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ จากสถิติของโรงพยาบาลพระประแดง พบว่ามีผู้ป่วยเข้ารับการ

ป้องกันแก้ไขความพิการโดยวิธีกายภาพบำบัดจำนวน 6,716 คนในปี 2529 เพิ่มขึ้น 10,075 คนในปี 2532 และมีผู้ป่วยต้องการผ่าตัดแก้ไขความพิการ จำนวน 324 คนในปี 2529 เพิ่มขึ้น 679 คนในปี 2532 แม้แนวโน้มนี้จะให้ข้อสรุปได้เพียงว่ามีภาระให้บริการดังกล่าวมากขึ้นในขณะที่ปริมาณผู้ป่วยโรคเรื้อนที่พิการอาจเพิ่มขึ้นกว่าเดิมหรือไม่ก็ได้ อย่างไรก็ตามแนวโน้มของการให้บริการดังกล่าวก็ยืนยันว่ายังมีผู้ที่มีความพิการมากจนต้องพึ่งพาบริการดังกล่าวนี้เป็นจำนวนที่ไม่น้อยนักและไม่อาจมองข้ามไปได้ ปัญหาความพิการที่เกิดขึ้นมีผลกระทบโดยตรงต่อคุณภาพชีวิตของผู้ป่วยและครอบครัว รวมไปถึงชุมชนที่มีผู้ป่วยเหล่านี้อาศัยอยู่ ในที่สุดก็เป็นภาระที่รัฐบาลจะต้องยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือทำให้ต้องสูญเสียทรัพยากรไปเป็นจำนวนปีละไม่น้อยในการบำบัดรักษาผู้ป่วย การฟื้นฟูสุขภาพ รวมถึงการสงเคราะห์ผู้พิการและครอบครัวหากผู้พิการเหล่านั้นอยู่ในวัยทำงาน เป็นผู้นำครอบครัวและมีภาระรับผิดชอบในการทำมาหากินเลี้ยงสมาชิกอื่นๆในครอบครัว

สภาพปัญหาและผลพวงของปัญหาเหล่านี้จะไม่เกิดขึ้น หากสามารถหามาตรการที่มีประสิทธิภาพในการป้องกันการติดเชื้อโรคในกลุ่มเสี่ยงต่างๆ ได้รัพัฒนาการทางด้านการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดช่วงระยะเวลาหลายสิบปีที่ผ่านมาเพื่อแสวงหาแนวทางในการควบคุมโรคเรื้อน อาทิ การพัฒนาความก้าวหน้าทางระบาดวิทยาภูมิคุ้มกัน การพัฒนาการค้นคว้าคิดค้นนวัตกรรมต่างๆ แต่ก็ปรากฏว่าความพยายามดังกล่าวยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร สาเหตุสำคัญประการหนึ่งสืบเนื่องมาจากลักษณะเฉพาะของโรคเรื้อนซึ่งแตกต่างจากโรคเรื้อนชนิดอื่น ๆ คือ นอกจากจะมีระยะฟักตัวของโรคนานมาก ตั้งแต่ 2-10 ปี (WHO Expert Committee on Leprosy, 1981) แล้วอาการแสดงในระยะแรกอาจเป็นแค่ดวงตาขาวเสีงๆบนผิวหนังโดยไม่มีอาการเจ็บปวดใดๆ ที่จะเป็นการเตือนให้ทราบถึงความผิดปกติที่เกิดขึ้น จึงยากแก่การสังเกตในระยะเริ่มแรกจนกระทั่งเมื่ออาการเริ่มเปลี่ยนแปลง โรคลุกลามมากขึ้นจนเป็นที่สังเกตได้และในที่สุดการอักเสบนั้นลุกลามไปจนถึงปลายประสาท ทำให้เกิดอาการชาหรือเกิดความพิการขึ้นแล้วจึงจะเป็นเหตุชักนำให้ผู้ป่วยเข้ามารับการบำบัดรักษา และเป็นเรื่องที่น่าเศร้าสลดใจอย่างยิ่งเมื่อพบว่าผู้ป่วยจำนวนมากไม่มีทางที่จะเยียวยาให้กลับมามีภาวะปกติดังเดิมได้ ช้ำยังต้องใช้เวลาในการบำบัดรักษายาวนานขึ้น ต้องใช้เทคโนโลยีที่ซับซ้อนมากขึ้น ปริมาณทรัพยากรที่ต้องใช้ก็ยิ่งเพิ่มขึ้นเป็นเงาตามตัว

จากสถิติรายงานว่าผู้ป่วยโรคเรื้อนที่อยู่ในทะเบียนรักษา ณ วันที่ 30 กันยายน 2534 และมีความพิการเกรด 2 ขึ้นไปในบางอวัยวะคือ ตา มือ หรือเท้า (เป็นความพิการที่สามารถมอง

เห็นด้วยตา) มีจำนวนถึงร้อยละ 26 ของผู้ป่วยที่ขึ้นทะเบียนรักษา แต่ในผู้ป่วยใหม่พบว่ามี ความพิการเกรด 2 ขึ้นไปร้อยละ 14 ของผู้ป่วยที่ค้นพบใหม่ในปีนี้ ส่วนผู้ป่วยที่อยู่ในระยะเฝ้าระวัง (Surveillance) และรักษาด้วยระบบยา MDT นั้นตั้งแต่เริ่มโครงการสะสมมามีจำนวน 31,520 ราย พบว่ามี ความพิการเกรด 2 ขึ้นไปร้อยละ 17 (กรมควบคุมโรคติดต่อ, 2534) แนวโน้มอัตรา ความพิการในผู้ป่วยใหม่ในระยะหลายปีที่ผ่านมาซึ่งค่อนข้างคงตัวอยู่ที่ประมาณร้อยละ 10-14 นี้ เป็นสิ่งหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าการดำเนินงานควบคุมโรคเรื้อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการค้นหาผู้ป่วย โรคเรื้อนรายใหม่ในชุมชนยังไม่รวดเร็ว ไม่ครอบคลุมทั่วถึงเพียงพอ ผู้ป่วยโรคเรื้อนในระยะเริ่ม แรกซึ่งยังไม่มีความพิการ ยังไม่มีโอกาสได้รับการตรวจวินิจฉัยและยังไม่ได้รับการบำบัดรักษาด้วย MDT (Multidrug therapy) พื้นที่ที่ควรจะเป็น (กองโรคเรื้อน, 2535) การดำเนินงานควบคุมโรคเรื้อนในปัจจุบันมุ่งเน้นการตรวจค้นหาผู้ป่วยและให้การบำบัดรักษาตั้งแต่ระยะแรกเริ่ม โดยมีกิจกรรมหลักที่สำคัญประการหนึ่งคือ การค้นหาผู้ป่วยรายใหม่ในชุมชน ซึ่งกลวิธีสำคัญคือการค้นหาผู้ป่วยเชิงรุก (Active Case Detection) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ที่มีอัตราความชุกของโรค สูงเช่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อย่างไรก็ตามการค้นหาผู้ป่วยในเชิงตั้งรับ (Passive Case-Detection) ก็ยังคงเป็นวิธีการตรวจค้นหาผู้ป่วยที่มีความสำคัญในงานควบคุมโรคเรื้อนซึ่งจะขาด เสียมิได้ เพราะอัตราการค้นพบผู้ป่วยโดยวิธีนี้ยังคงสูงกว่าการตรวจค้นโดยวิธีอื่นๆ

จากสถิติการตรวจพบผู้ป่วยในรอบปี 2534 (กองโรคเรื้อน, 2535) ตรวจพบผู้ป่วยใหม่ ทั้งหมด 1,398 ราย คิดเป็น

- อัตราการตรวจพบผู้ป่วยใหม่ 2.47 รายต่อประชากร 100,000 คน โดยแยกเป็น

กลุ่ม MB	529	ราย (38 %)
กลุ่ม PB	869	ราย (62 %)
และเป็นผู้ป่วยวัยเด็ก	120	ราย (8.58 %)

- อัตราการตรวจพบผู้ป่วยใหม่รายภาค แยกเป็น

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	3.94	รายต่อประชากร 100,000 คน
ภาคกลาง	1.46	รายต่อประชากร 100,000 คน
ภาคเหนือ	2.08	รายต่อประชากร 100,000 คน
ภาคใต้	1.7	รายต่อประชากร 100,000 คน

- ผู้ป่วยรายใหม่ทั้งหมดนี้ ถูกค้นพบโดยวิธีการต่างๆกันดังนี้ คือ

มาตรวจเอง	822	ราย	(58.8 %)
การสำรวจหมู่บ้านโดยวิธีตรวจค้นหาผู้ป่วยแบบเร็ว	266	ราย	(19.0 %)
ตรวจผู้สัมผัสโรคร่วมบ้าน	191	ราย	(13.7 %)
การสำรวจนักเรียนชั้น ป.1-ป.6	11	ราย	(0.8 %)
อื่นๆ	108	ราย	(7.7 %)

ในส่วนของงบประมาณรายจ่ายในแผนปฏิบัติงาน ปี 2535 ตามแผนงานควบคุมโรคติดต่อเฉพาะ(โรคเรื้อน) ประมาณ 110,476,200 บาท โดยแยกเป็นหมวดต่างๆ ดังนี้

ตาราง 1/1 แสดงหมวดงบประมาณรายจ่าย ตามแผนงานควบคุมโรคเรื้อน ปีงบประมาณ 2535

หมวด	จำนวนเงิน (บาท)	ร้อยละ
1. เงินเดือนและค่าจ้างประจำ	49,619,300	44.9
2. ค่าตอบแทนใช้สอยและวัสดุ (ส่วนหนึ่งของค่าวัสดุจ่ายเป็นค่าอาหารผู้ป่วย สถานพยาบาล โนนสมบุรณ์)	39,106,500	35.4
3. ค่าครุภัณฑ์และสิ่งก่อสร้าง	2,361,000	2.2
4. ค่าสาธารณูปโภค	2,518,000	2.2
5. ค่าอุดหนุนสำหรับเป็นค่าอาหารผู้ป่วย ในนิคมโรคเรื้อนประจำปี	16,871,400	15.3

และยังมีงบประมาณสมทบจากแหล่งอื่นอีก ประมาณ 12,000,000 บาท เป็นค่าสิ่งปลูกสร้างสำนักงานศูนย์โรคเรื้อนเขต 5 จังหวัดนครราชสีมา ค่ายานพาหนะสำหรับศูนย์โรคเรื้อนเขต 5 จังหวัดนครราชสีมาและศูนย์โรคเรื้อนเขต 7 จังหวัดอุบลราชธานี ค่าใช้จ่ายด้านการฝึกอบรมและ

พัฒนาบุคลากร (SMHF, GLRA/HF, ILEP, PDF, UMEMOTO) สำหรับประมาณการงบประมาณ ตามแผนพัฒนาสาธารณสุขฉบับ 7 (ปี 2535-2539) เป็นจำนวนเงินรวมทั้งสิ้นถึงประมาณ 759 ล้านบาท (เฉพาะหมวดเงินเดือนและค่าจ้าง 440.7 ล้านบาท)

การศึกษาวิเคราะห์ต้นทุนและผลการดำเนินงานในการตรวจค้นหาผู้ป่วยและรักษาผู้ป่วยโรคเรื้อนของสถานบริการในประเทศไทยในขณะนี้ยังไม่เคยมีการศึกษามาก่อน ดังนั้นจากการศึกษารังนี้จะสามารถชี้ให้เห็นได้ว่าขนาดและองค์ประกอบของต้นทุนรวมทั้งผลการดำเนินงานของสถานบำบัดโรคผิวหนัง ซึ่งเป็นหน่วยงานหนึ่งที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการควบคุมโรคเรื้อนเป็นอย่างไร เพื่อใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ และแสวงหาวิธีการที่จะปรับปรุงเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงานของสถานบริการ ให้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์โดยสิ้นเปลืองทรัพยากรน้อยที่สุด โดยศึกษาวิเคราะห์เฉพาะกรณีสถานบำบัดโรคผิวหนังบางแห่ง ทั้งนี้เนื่องจากเป็นสถานบริการในระดับปฏิบัติการระดับล่างสุดในสังกัดกรมควบคุมโรคติดต่อ กระทรวงสาธารณสุขซึ่งตั้งอยู่ในเขตเมือง และเมืองค์ประกอบของกิจกรรมการให้บริการตรวจรักษาครบถ้วน คือมีการตรวจค้นหาผู้ป่วยทั้งในเชิงตั้งรับและเชิงรุก มีจำนวนผู้ป่วยที่มารับบริการจำนวนมากพอที่จะนำมาใช้เป็นตัวอย่างในการศึกษา นอกจากนี้วิธีการประเมินต้นทุนและผลการดำเนินงานของสถานบริการที่พัฒนาขึ้น ยังสามารถนำไปปรับใช้กับหน่วยงานอื่นๆในลักษณะเดียวกันได้

1.2 วัตถุประสงค์

1. เพื่อที่จะได้ทราบถึงองค์ประกอบของต้นทุน ขนาดของต้นทุนและผลการดำเนินงานในการตรวจค้นหาผู้ป่วยโรคเรื้อนของสถานบำบัดโรคผิวหนังบางแห่ง โดยวิธีการตรวจค้นหาผู้ป่วยแบบตั้งรับ (Passive Case Detection)
2. เพื่อที่จะได้ทราบถึงองค์ประกอบของต้นทุน ขนาดของต้นทุนและผลการดำเนินงานในการตรวจค้นหาผู้ป่วยโรคเรื้อนของสถานบำบัดโรคผิวหนังบางแห่ง โดยวิธีการตรวจค้นหาผู้ป่วยแบบรุก (Active Case Detection)
3. เพื่อพัฒนาวิธีการประเมินต้นทุนและผลการดำเนินงานของสถานบำบัดโรคผิวหนัง

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

ศึกษาเฉพาะกรณีต้นทุนและผลการดำเนินงานในการตรวจค้นหาผู้ป่วยโรคเรื้อน ของสถานบำบัดโรคผิวหนังบางเขน 2 วิธีหลักคือ

1. การตรวจค้นหาผู้ป่วยโรคเรื้อนแบบตั้งรับ (Passive Case Detection) โดยกิจกรรมการตรวจค้นหาผู้ป่วยโรคเรื้อน ในกลุ่มผู้ป่วยโรคผิวหนังที่มาใช้บริการตรวจรักษาที่คลินิกโรคผิวหนัง (Skin Clinic)

2. การตรวจค้นหาผู้ป่วยโรคเรื้อนแบบรุก (Active Case Detection) โดยกิจกรรมการออกเยี่ยมติดตามผู้ป่วย ซึ่งเป็นการออกเยี่ยมเพื่อติดตามผู้ป่วยโรคเรื้อนที่ขาดการรักษาานเกินกว่า 2 เดือน ให้มารับการรักษาต่อจนครบกำหนดโดยที่หากมีผู้สัมผัสโรคร่วมบ้านที่ยังไม่ได้รับการตรวจร่างกายเพื่อค้นหาโรคเรื้อนก็จะทำการตรวจค้นไปด้วย กิจกรรมหลังนี้เป็นผลพลอยได้สืบเนื่องจากการออกเยี่ยมติดตามผู้ป่วย

1.4 ประโยชน์ที่จะได้จากการวิจัย

1) การศึกษาขนาดและองค์ประกอบของต้นทุนรวมทั้งผลการดำเนินงานในการตรวจค้นหาผู้ป่วยโรคเรื้อนของสถานบำบัดโรคผิวหนังบางเขน สามารถใช้เป็นเครื่องมือสำหรับผู้บริหารในการแสวงหามาตรการควบคุมการใช้ทรัพยากรส่วนที่สามารถประหยัดได้ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ในการบริหารจัดการทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด รวมทั้งปรับปรุงแก้ไขระบบการจัดบริการและเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงานของสถานบริการ

2) วิธีการประเมินต้นทุนและผลการดำเนินงานของสถานบำบัดโรคผิวหนัง ที่สร้างขึ้นโดยการวิจัยนี้สามารถนำไปปรับปรุงใช้กับการประเมินผลสถานบริการอื่นๆต่อไปได้

1.5 คำนิยามที่ใช้ในการศึกษา

ผู้ป่วยโรคเรื้อนรายใหม่ (previously untreated leprosy case) : หมายถึงผู้ป่วยโรคเรื้อนที่ยังไม่เคยได้รับการรักษาโรคเรื้อนจากที่ใดมาก่อนและยังต้องรับการรักษาจนกว่าจะหายจากโรค

ผู้ป่วยประเภทเช็อนน้อย (paucibacillary leprosy case : PB) : หมายถึง ผู้ป่วยโรคเรื้อนชนิด Borderline Tuberculoid (BT) ที่ตรวจไม่พบเชื้อจากการกรีดฝึนผิวหนัง, Indeterminate (I) และ Tuberculoid (T)

ผู้ป่วยประเภทเช็อนมาก (multibacillary leprosy case :MB) : หมายถึง ผู้ป่วยโรคเรื้อนชนิด Borderline Tuberculoid (BT) ที่ตรวจพบเชื้อจากการกรีดฝึนผิวหนัง, Borderline (BB), Borderline Lepromatous (BL) และ Lepromatous (LL)

การรักษาโรคเรื้อนระยะสั้นโดยใช้ยาผสม (Multidrug therapy :MDT) : หมายถึง วิธีการรักษาโรคเรื้อน ซึ่งกองโรคเรื้อนตติแปลงจากค่านแนะนำขององค์การอนามัยโลก (WHO Technical Report Series 675,1982) โดยแบ่งผู้ป่วยโรคเรื้อนชนิดต่างๆเป็น 2 ประเภท เพื่อให้การรักษาระยะสั้นโดยใช้ยาสองหรือสามอย่าง ภายใต้การกำกับดูแลของเจ้าหน้าที่

Prompt Treatment : หมายถึงการรักษาผู้ป่วยโรคเรื้อนระยะสั้นโดยใช้ยาผสมโดยหมายความถึงเฉพาะยาชุดแรกที่ทำให้ผู้ป่วยรับประทานต่อหน้าเจ้าหน้าที่ เมื่อเริ่มให้การรักษาเท่านั้น (1st dose of antileprotic therapy) ได้แก่การให้การรักษาด้วย Rifampicin 600 mg. ในผู้ป่วยโรคเรื้อนประเภทเช็อนน้อย และ Rifampicin 600 mg.ร่วมกับ Clofazimine (Lamprene) 300 mg.ในผู้ป่วยโรคเรื้อนประเภทเช็อนมาก

ผู้ป่วยในระยะเฝ้าระวัง (Surveillance period case) : หมายถึง ผู้ป่วยที่ถูกส่งให้หยุดยาจากผู้ให้การรักษาเนื่องจากรักษาเพียงพอ แต่อดีตผู้ป่วยนั้นจะได้รับการตรวจร่างกายและตรวจเช็อประจำปีเพื่อติดตามผลการรักษา และได้รับสุขศึกษา รวมทั้งเป็นการเฝ้าระวังการกลับเป็นโรคใหม่ (relapse) โดยอดีตผู้ป่วยเช็อนน้อยจะได้รับการดูแลติดตามอย่างน้อยปีละครั้งเป็นเวลา 3 ปี อดีตผู้ป่วยเช็อนมาก จะได้รับการดูแลติดตามอย่างน้อยปีละครั้งเป็นเวลา 5 ปี

ผู้สัมผัสโรคร่วมบ้าน (household contact of leprosy patient) : หมายถึง ผู้ที่เคยอยู่ร่วมบ้านกับผู้ป่วยโรคเรื้อน และยังคงอยู่ร่วมกันในปัจจุบัน ซึ่งเป็นผู้ที่จะต้องได้รับการ

ตรวจร่างกาย เพื่อเป็นการเฝ้าระวังการป่วยด้วยโรคเรื้อน

ผู้ป่วยที่ขาดการรักษา (Drop-out case) : สำหรับในการศึกษานี้จะหมายถึงผู้ป่วยโรคเรื้อนที่ขาดการรักษานานเกิน 2 เดือนขึ้นไป ซึ่งจะต้องได้รับการติดตามให้มารักษาค่อยๆ ในขั้นแรกจะใช้วิธีส่งจดหมายตามก่อน ถ้ายังไม่ได้ผลก็ใช้วิธีโทรศัพท์ติดตามและขั้นสุดท้ายคือการออกเยี่ยมติดตามที่บ้านผู้ป่วยหลังจากที่ได้มีการนัดหมายวันเวลาระหว่างเจ้าหน้าที่ที่จะออกติดตามและผู้ป่วยไว้ล่วงหน้าแล้ว

ผู้ป่วยพิการ (Case with disability): หมายถึงผู้ป่วยที่มีความพิการของอวัยวะ เช่น มือ เท้า ตา ตั้งแต่ระดับ 2 ขึ้นไป ตามเกณฑ์ขององค์การอนามัยโลก (1988) ซึ่งเป็นความพิการที่สามารถมองเห็นได้ด้วยตา

ความพิการในผู้ป่วยใหม่ (Disability in New Case) : หมายถึงความพิการตั้งแต่ระดับ 2 ขึ้นไป ตามเกณฑ์ขององค์การอนามัยโลก (1988) ในผู้ป่วยโรคเรื้อนรายใหม่ ๗ วัน ที่ได้รับการวินิจฉัยว่าเป็นโรคเรื้อน

ต้นทุน (Cost) : หมายถึง ต้นทุนทางเศรษฐศาสตร์ในการผลิตสินค้า หรือให้บริการ คำนวณโดยการประเมินมูลค่าของปัจจัยต่างๆ ที่ใช้ในการผลิตสินค้าหรือบริการนั้นๆ ให้อยู่ในรูปของมูลค่าที่เป็นตัวเงิน ในการศึกษานี้ศึกษาวิเคราะห์เฉพาะต้นทุนของผู้ให้บริการ (Cost of Provider) ซึ่งลักษณะต้นทุนของผู้ให้บริการนี้จำแนกได้หลายประเภท ตามเกณฑ์การจำแนกต่าง ๆ กันดังต่อไปนี้

- ก. ต้นทุนที่ถูกจัดกลุ่มโดยใช้เกณฑ์ "กิจกรรม" แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ
 - ต้นทุนทางตรง (Direct Cost) คือกลุ่มรายการที่เป็นต้นทุนโดยตรงของกิจกรรม ได้แก่ ต้นทุนในการให้บริการผู้ป่วยของฝ่ายตรวจรักษาทั้งหมด
 - ต้นทุนทางอ้อม (Indirect Cost) คือกลุ่มรายการที่เป็นต้นทุนทางอ้อม ของกิจกรรม หรือเป็นต้นทุนของกิจกรรมเสริมของกิจกรรมนั้น ได้แก่ ต้นทุนของฝ่ายบริหารงานทั่วไป
- ข. ต้นทุนที่ถูกจัดกลุ่มโดยใช้เกณฑ์ "การแพทย์" แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ

- ต้นทุนที่เกี่ยวข้องกับการแพทย์ (Medical Cost) คือ ต้นทุนที่เกี่ยวข้องกับการให้บริการทางการแพทย์ ได้แก่ ต้นทุนค่าวัสดุการแพทย์ ค่ายาและเวชภัณฑ์ รวมทั้งค่าแรงเจ้าหน้าที่ทางการแพทย์ของฝ่ายตรวจรักษา

- ต้นทุนที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับการแพทย์ (Non Medical Cost) คือ ต้นทุนที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับการให้บริการทางการแพทย์ ได้แก่ ต้นทุนค่าวัสดุใช้สอย วัสดุสำนักงาน ค่าสาธารณูปโภค รวมทั้งค่าเสื่อมราคาอาคาร

ค. ต้นทุนที่ถูกจัดกลุ่มโดยใช้เกณฑ์ "ความสัมพันธ์กับผลผลิต" แบ่งเป็น 4 กลุ่ม คือ

- ต้นทุนคงที่ (Fixed Cost, FC) คือ ต้นทุนส่วนที่ไม่เปลี่ยนแปลงไปตามจำนวนผลผลิต (อย่างน้อยในระยะสั้น) ได้แก่ ต้นทุนตึก อาคาร ที่ดิน

- ต้นทุนกึ่งคงที่ (Semi-Fixed Cost) คือ ต้นทุนส่วนที่ไม่สัมพันธ์กับจำนวนผลผลิตโดยตรงแต่อาจเปลี่ยนแปลงไปตามจำนวนผลผลิตได้ ได้แก่ เงินเดือนเจ้าหน้าที่ ค่าจ้างลูกจ้าง

- ต้นทุนเปลี่ยนแปลง (Variable Cost, VC) คือ ต้นทุนส่วนที่ผันแปรตามจำนวนผลผลิต โดยเพิ่มขึ้นหรือลดลงตามจำนวนผลผลิตหรือบริการที่ผลิตได้ ได้แก่ ต้นทุนค่าวัสดุสิ้นเปลืองต่างๆ ค่าวัสดุอุปกรณ์ทางการแพทย์ เช่น สำลี แอลกอฮอล์ หรือวัสดุอื่นที่ใช้ในการตรวจวินิจฉัยทางคลินิก เช่น หน้ายาเคมี สไลด์ คัมมิต ไซมิต สำลี เป็นต้น

- ต้นทุนทั้งหมด (Total Cost, TC) : หมายถึง ต้นทุนรวม ทั้งต้นทุนคงที่ กึ่งคงที่ และต้นทุนเปลี่ยนแปลง

ง. ต้นทุนที่ถูกจัดกลุ่มโดยใช้เกณฑ์ "ประเภทของค่าใช้จ่าย" แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ

- ต้นทุนค่าลงทุน (Capital Cost) หมายถึง ต้นทุนของการนำทรัพยากรประเภททุนมาใช้ในกิจกรรมเพื่อเป็นการลงทุนระยะยาว อันได้แก่การลงทุนในด้านครุภัณฑ์และสิ่งปลูกสร้าง โดยคำนวณมูลค่าของต้นทุนจากค่าเสื่อมราคาของสิ่งนั้น ได้แก่ ค่าเสื่อมราคาอาคาร ค่าเสื่อมราคาของครุภัณฑ์

- ต้นทุนค่าดำเนินการ (Operating Cost) หมายถึง ต้นทุนส่วนที่ถูกใช้ไปเพื่อให้สถานบริการสามารถผลิตบริการต่อไปได้ ซึ่งเป็นต้นทุนส่วนอื่นทั้งหมดนอกเหนือจากต้นทุนค่าลงทุน ได้แก่

ต้นทุนค่าแรง (Labor Cost) หมายถึง ต้นทุนค่าจ้างแรงงานหรือบุคลากรในการ

ผลิตหรือให้บริการ ได้แก่ต้นทุนหมวดเงินเดือน ค่าจ้าง ค่าชดเชย ค่าสวัสดิการอื่นๆของเจ้าหน้าที่
 ต้นทุนค่าวัสดุ (Material Cost) หมายถึงต้นทุนค่าวัสดุทุกประเภท ที่ใช้ในการ
 ให้บริการผู้ป่วยแต่ละกิจกรรม รวมทั้งค่าสาธารณูปโภคอื่นๆ เช่น ค่าประปา ไฟฟ้า โทรศัพท์
 ไปรษณีย์โทรเลข

ต้นทุนของผู้ให้บริการ (Cost of provider) : คือ ต้นทุนในการผลิตบริการ ของ
 สถานบริการซึ่งหมายถึงสถานบำบัดโรคผิวหนังบางแขนง ในการให้บริการคือการตรวจค้นหาผู้ป่วย
 และการบำบัดรักษาผู้ป่วยโรคผิวหนังทั่วไปและผู้ป่วยโรคเรื้อน

การตรวจค้นแบบตั้งรับ (Passive Case Detection) : คือการตรวจค้นหาผู้ป่วยที่
 สถานบริการให้บริการในลักษณะตั้งรับและเปิดโอกาสให้ผู้ป่วยเข้ามารับการตรวจวินิจฉัยและรักษา
 ภายในสถานบริการโดยความสมัครใจ (Voluntary) กรณีของสถานบำบัดโรคผิวหนังบางแขนง
 กิจกรรมนี้คือการตรวจค้นหาผู้ป่วยโรคเรื้อน ในกลุ่มผู้ป่วยที่มาใช้บริการตรวจรักษาในคลินิกโรค
 ผิวหนังและคลินิกโรคเรื้อน การตรวจค้นหาผู้ป่วยโรคเรื้อนในสถานบริการในรายที่สงสัยว่าจะมี
 การถ่ายทอดโรคเรื้อนมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

- (1) ผู้ป่วยได้รับการตรวจวินิจฉัยทางคลินิกว่าป่วยด้วยโรคเรื้อนหรือไม่ และ
- (2) มีการตรวจทางห้องปฏิบัติการเพื่อยืนยันผลการวินิจฉัยโรค โดยวิธีตรวจเชื้อจาก
 การขีดผื่นผิวหนัง (Skin smear) และ/หรือการตัดชิ้นเนื้อผิวหนังส่งตรวจทาง
 พยาธิวิทยา (Biopsy)
- (3) จากนั้นหากพบว่าผู้ป่วยรายนั้นเป็นโรคเรื้อนจริงๆผู้ป่วยจะได้รับประทานยา Dose
 แรก (1st dose of antileprotic therapy) ต่อหน้าเจ้าหน้าที่ในวันที่มา
 รับการรักษาเรียบร้อยแล้ว จึงถือว่าสิ้นสุดกระบวนการตรวจค้น

การตรวจค้นแบบรุก (Active Case Detection) : คือการตรวจค้นที่สถานบริการ
 ให้บริการในลักษณะเชิงรุกโดยเจ้าหน้าที่ออกตรวจค้นหาผู้ป่วยภายนอกสถานบริการ สำหรับสถาน
 บำบัดโรคผิวหนังบางแขนงกิจกรรมดังกล่าวคือการออกตรวจค้นหาผู้ป่วยโรคเรื้อนในกลุ่มผู้สัมผัสโรค
 ร่วมบ้านในกิจกรรมการออกเยี่ยมติดตามผู้ป่วยโรคเรื้อนที่ขาดการรักษา การตรวจค้นหาผู้ป่วยใน
 กิจกรรมนี้เป็นวัตถุประสงค์รองของกิจกรรมการออกเยี่ยมติดตามผู้ป่วยและถือว่าสิ้นสุดกระบวนการ

เมื่อผู้ป่วยได้รับการตรวจค้นหาอาการแสดงของโรคเรื้อนโดยการตรวจร่างกายเท่านั้น (ไม่รวมต้นทุนการตรวจวินิจฉัยทางห้องทดลอง ค่ายาและค่ารักษา เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่เน้นการติดตามผู้ป่วยที่ขาดการรักษาให้กลับมาได้รับการรักษาในสถานบริการต่อไปจนครบกำหนด เพื่อผลในการดูแลรักษาผู้ป่วยอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งในการปฏิบัติงานจริงจะไม่มีการรักษาผู้ป่วยในชุมชน)

ผลการดำเนินงาน (Performance) : หมายถึง การนำเสนอผลการดำเนินงานหรือสิ่งที่ได้ออกมาเพื่อใช้ในการอธิบาย วิเคราะห์/เปรียบเทียบ การจัดระบบบริการที่เป็นอยู่ เพื่อการปรับปรุงแก้ไขและเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงาน โดยพิจารณาผลการดำเนินงานครอบคลุมในแง่มุมต่างๆ เช่น การครอบคลุมประชากรในพื้นที่ (Coverage) ระยะเวลาที่ให้บริการ (Time for Service) สัดส่วนบริการของแต่ละกิจกรรม (Relative Contribution) เป็นต้น

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย